

kan eserler bu adı taşıdığı gibi alanın genişliği karşısında kendisine bir sınırlama getirmek isteyen müellifler de müntehabât kelimesine eserlerinin adları içerisinde yer vermişlerdir. Redhouse sözlüğünden derlenen *Müntehabât-ı Lugât-ı Osmâniyye* ile (İstanbul 1268-1269) Ahmed Vefik Paşa (*Müntehabât-ı Durûb-i Emsâl: Atalar Sözü*, Bursa, ts.) ve Hafid Efendi'nin (*ed-Dürerü'l-müntehabâtü'l-mensûre fi islâhi'l-galatâti'l-meşhûre*, İstanbul 1221) eserleri bunların en tanınmışları arasında zikredilebilir.

XIX ve XX. yüzyıllarda notalarıyla neşredilen klasik Türk müzikisinin çeşitli formlardaki eserleri ve fasıllarla kanto mecmualarının bir kısmı "müntehabât" başlığı altında yayımlanmıştır. *Müntehabât-ı Âsâr-ı Mûsikî* (İstanbul, ts.) bunlardan bir örnektir. Müntehabât genel başlığı altında hangi makamdan seçilmiş olduklarını belirten adlar taşıyan bu eserlerin bir listesi Seyfettin Özege tarafından verilmiştir (*Katalog*, III, 1267-1268). Konuyu bir tebliğinde ele alan Etem Ruhi Üngör, bu tür müntehabâtları *Musiki Mecmuası*'nda (bk. bibl.) neşrettiği kapsamlı makaleleriyle ilim dünyasına sunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, I, 472-480; II, 1848-1850; *İzâhu'l-meknûn*, II, 567-569; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1943, s. 10; *FME*, I, 91-92, 513; Özege, *Katalog*, III, 1266-1272; Etem Ruhi Üngör, "Türk Müsiksisinde Nota Yayımcılığı, Yayınlar - Yayımcılar", *MM*, sy. 337-338 (1977), s. 1-42; A. Hamori, "Mukhtârât", *El²* (İng.), VII, 526-528; Günay Kut, "Mukhtârât", a.e., VII, 531-532; a.mlf., "Mecmua", *TDEA*, VI, 170-173; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XIII, 19066-19067; Ömer Faruk Akün, "Ahmed Vefik Paşa", *DİA*, II, 152; Orhan Şaik Gökyay, "Cönk", a.e., VIII, 73-75; Abdülkadir Özcan, "Hafid Efendi", a.e., XV, 112; Cernal Kurnaz, "Harâbât", a.e., XVI, 68-69; Mustafa Uzun, "Mecmua", a.e., XXVIII, 266; Hulusi Kılıç, "Mehmed Zihni Efendi", a.e., XXVIII, 542-543; "Nazif Ahmed Bey", *TDEA*, VI, 542.

MUSTAFA UZUN

□ FARS EDEBİYATI. Fars edebiyatında antoloji mânasında, Feridüddin Attâr'ın dörtlüklerinden oluşan *Muhtârname*'si dışında genel olarak Arap edebiyatında görülen muhtârât terimine rastlanmaz. Klasik edebiyatta müntehabât ve intihâbât, modern edebiyatta ise antoloji kelimesinin Yunanca aslındaki (anthologikha: çiçeklerden yapılmış taç ya da çelenk) anlamı yansıtan **gülçin-i edebî** tabiri kullanılır. Bunun yanında **güzide**, **mecmua**, **hulâsa**, **beyâz**, **cöng**, **gülzâr**, **güldeste** ve **sefine** başlıkları altında şiir koleksiyonları bulunur.

Fars edebiyatında antoloji niteliğine sahip ilk eserler şairlerin hayat hikâyelerini anlatan ve şiirlerini nakleden tezkire kitaplarıdır. Bu alandaki en eski çalışmanın Avfî'nin (ö. 629/1232 [?]) *Lübâbü'l-elbâb*'ı olduğu kabul edilir. Daha sonraki dönemlerde şairlerin biyografileriyle birlikte şiirlerinin de yer aldığı tezkire kitapları birer şiir antolojisi kaynağı olmuştur. Devletşah'ın *Tezkiretü's-su'arâ*, Şeyh Ali Hazin'in *Tezkiretü'l-mu'âşırin*, Lutf Ali Beg Âzer'in *Âteşkede* ve Rızâ Kulu Han'ın *Mecma'u'l-fuşahâ* adlı eserleri tanınmış tezkirelerden birkaçıdır (bk. TEZKİRE). Ali b. Zeyd el-Beyhakî'nin *Târîh-i Beyhakî*'inde olduğu gibi şairlerin biyografileriyle ilgili bölümlerde şiirlere yer verilmesi bazı tarih kitaplarına da mecmua niteliği kazandırmıştır.

Tezkirelerin yanı sıra her devirde çeşitli şiirler bir araya getirilerek mecmualar oluşturulmuştur. Bu türde bilinen en eski çalışma Muhammed b. Bedri Câcermî'nin 740 (1340) yılından sonra derlediği ve 200 şairden şiirleri topladığı *Münîsü'l-ahrâr*'dır. Aynı yüzyılda Abdülaziz el-Kâşî'nin derlediği ve içinde Arapça şiirlerin de bulunduğu *Ravzatü'n-nâzır ve nüzhetü'l-hâtır* da bir antoloji niteliğindedir. Bu alandaki en zengin mecmualardan biri Selçuklu ve Moğollar dönemine ait Farsça şiirlerin yer aldığı, Muhammed Sâdık b. Şemseddin'in 1117'de (1705) telif ettiği *Riyâzü'l-uşşâk*'tır (Rieu, II, 737).

Büyük şairlerin kitaplarından yapılan seçmeler de bir başka türü oluşturur. Firdevsî'nin *Şahnâme*'si, Nizâmî'nin *Hamse*'si ve Mevlânâ'nın *Meşnevî*'si başta olmak üzere Hâfız-ı Şîrâzi, Örfî-i Şîrâzi gibi birçok şairin divanından ve manzum eserlerinden antolojiler derlenmiştir. Eski şairlerden "güzide" başlığı ile yapılan antolojiler arasında *Güzide-i Eş'âr-ı Mes'ûd-i Sa'd* (Tahran 1374 hş.), *Güzide-i Divân-ı Hakîm Senâ'i-yi Gaznevî* (Tahran 1377 hş.), *Güzide-i Dâstânâ-yi Meşnevî* (Tahran 1370 hş.), *Güzide-i Bostân-ı Sa'dî* (Tahran 1369 hş.), *Güzide-i Gazeliyyât ez Divân-ı Hâtîz* (Tahran 1371 hş.), *Güzide-i Hüsvrev-i Şîrin ez Penç Genc-i Nizâmî-yi Gencevî* (Tahran 1373 hş.) ve *Güzide-i Gazeliyyât-ı Hazin-i Lâhicî* (Tahran 1377 hş.) bulunur. Bunun yanında *Güzide-i Eş'âr-ı Fûrûğ-i Ferahzâd* gibi (Tahran 1377) XX. yüzyıl şairlerinden de antolojiler hazırlanmıştır. Ayrıca eski edebiyatın şiirleriyle ilgili örneklerin yer aldığı, XX. yüzyıl edebiyat tarihçilerinin eserlerinden antoloji niteliği taşıyanlar vardır.

Bedfüzzaman Fûrûzanfer'in *Sûhan u Sühanverân* ve Zebihullah Safâ'nın manzum eserler için düzenlediği *Genc-i Sûhan*'ı çok rağbet görmüştür. Bir kısım antolojiler özel mâna ve mefhumlara göre bir araya getirilmiş, bu yolla gül, aşk, anne, baba ve vatan gibi alanlardaki mefhumlarla ilgili şiirler bir mecmuada toplanmıştır. Kerbelâ şehidleri için yazılmış şiirlerin yer aldığı *Vâkı'ât u Rivâyât* adlı mecmua (a.g.e., II, 739), *Mecmû'a-i Eş'âr-ı Genc-i 'İrfân* (Tahran 1370 hş.), *Mecmû'a-i Eş'âr-ı Ceng* (Tahran 1367 hş.), Ali Rızâ Zekâvetî'nin *Güzide-i Eş'âr-i Sebki Hindî*, ayrıca *Cöng-i Mâder* (Tahran 1364 hş.) bu tip çalışmalardandır. Son dönemde genç şairlerin şiirlerinden *Cöng-i Şîr-i Şebhâ-yı Şehriyor* (Tahran 1380 hş.) adlı bir antoloji oluşturulmuştur.

Modern anlamda antolojinin başladığı XX. yüzyılın başından itibaren Farsça şiir yazan şairlerin yeni şiirleri periyodik yayınlar içinde çıkmaya başlamıştır. Bu konuda öncü, Muhammed Rızâ Heştrûdî'nin *Müntehabât-ı Âşâr ez Nüvisendegân-i Mu'âşır* adlı çalışmasıdır (Tahran 1303 hş.). Modern antolojiler arasında Hüseyin Pizmân'ın *Bihterin-i Eş'âr*'ı (Tahran 1313 hş.) ve Seyyid Muhammed Bâkır Burkaî'nin *Sühanverân-ı Nâmî-yi Mu'âşır*'ı (Tahran 1313 hş.) önemlidir. Sîrûs Tâhibzâd'ın Nîmâ Yûşic'in bir cildi şiir, bir cildi nesir çalışmalarından olmak üzere hazırladığı *Ber Güzide-i Âşâr-ı Nîmâ Yûşic*'de olduğu gibi bazan bir şairin hem nazmından hem nesrinden seçme yapılarak antolojiler oluşturulmuştur. E. Granville Browne'nin *The Press and Poetry of Modern Persia* (Cambridge 1914), Dinşahî İrânî'nin *Poets of the Pehlevi Regime* (Bombay 1933), Munibur Rahman'ın *Post Revolutionary Verse* (Aligarh 1955) adlı eserleri modern şiirin İran dışında tanınmasına yardımcı olmuştur. Son dönemde Sîrûs Âtâbây'ın *Âvâzhâ-yi Ferdâ'sı* (Tahran 1348 hş.), Dâryûş Şâhin'in *Râhiyân-i Şîr-i Mu'âşır*'ı ve Muhammed Hukûkî'nin *Şîr-i Nev ez Âğâz tâ İmrûz*'ı (Tahran 1353 hş.) yeni şiirin antoloji çalışmaları arasındadır. Bu mecmuaların çoğunda bir mukaddimenin yanı sıra şiir açıklamaları ve tahliller bulunur. Hatta kısaca verilen şair biyografisi antolojiye tezkire özelliği de kazandırır. Gerek eski gerekse yeni şairlerin şiirlerinden yapılan seçmelerde "gülçin" adıyla da antolojiler meydana getirilmiştir. Bunlar arasında *Gülçin-i Şâ'ib* (der. Zeynelâbidîn Müttemim, Tahran 1371 hş.), *Gülçin-i Gazeliyyât-ı Sems-i Tebrîzî* (der. M. Rızâ

MÜNTEHABÂT

Ali Kulzâde, Tahran 1371 hş.), *Gülçin-i Ğazeliyyât-ı Sa'âdi* (ed. Menûcihr Adaniyat, Tahran 1377 hş.), *Gülçin-i Şîr-i Fârisî* (Tahran 1372 hş.) ve *Gülçin-i Medâyiğ ve Merâsî* (Tahran 1363 hş.) adlı çalışmalar yer alır. Yine son dönemde "sefine" başlığıyla şiir seçmeleri yayımlanmıştır. *Sefine-i Hâfız* (Tahran 1346 hş.), *Sefine-i Ğazel* (Tahran 1356 hş.) ve büyük şairlerin şiirlerinin bir araya getirildiği *Sefine-i Mevârid* (Tahran 1383 hş.) bunlardandır. *Hulâşa-i Şâhnâme-i Firdevsî* (Tahran 1373 hş.), *Hulâşa-i Hadîka-i Hakîm Senâ'î* (Tahran 1374 hş.) ve *Hulâşa-i Meşnevî-i Mevlevî* (Tahran 1390 hş.) gibi antolojilere de rastlanır.

Aynı dönemde Batılı şair ve yazarların eserlerinden tercüme yapılarak antolojiler yayımlanmıştır. Şücaeddin Şüfâ'nın *Müntehabî ez Şâhkârâ-yı Şîr-i Cihân* (Tahran 1348 hş.) ve Nasrullah Felsefî'nin *Müntehab-ı Eş'âr-i Viktor Hugo* (Tahran 1335 hş.) bunlar arasında sayılabilir. Ayrıca çeşitli şairlerin Farsça şiirleri yabancı dillere çevrilerek antolojiler meydana getirilmiştir. Ahmed Kerîmî Hakkâk'ın İngilizce'ye çevirdiği Farsça şiirlerden oluşan *Anthology of Modern Persian Poetry* (Boulder 1978), Nasira Sharma'nın şiirlerin Farsça'sının da yer aldığı *Echoes of Iranian Revolution Poems of Revolt and Liberation* (New Delhi 1979) ve Rızâ Sabîrî'nin 1000 yıllık rubâî örneklerini bir araya topladığı *A Thousand Years of Persian Rubâ'iyât* (Bethesda 2000) adlı çalışmaları örnek olarak kaydedilebilir.

Fars edebiyatında manzum eserlerin yanı sıra mensur eserlerden de seçmeler yapılmıştır. Abdülgaffâr Necmüddeve'nin Necmeddîn-i Dâye'nin eserinden düzenlediği *Müntehab-ı Mirsâdü'l-İbâd'î* (Tahran 1301 hş.), Asker-i Hukûkî'nin Senâ'î'nin eserinden *Müntehab-ı Hadîkatü'l-ĥakîka'sı* (Tahran 1346 hş.), Gulâm Hüseyin Yûsufî'nin *Müntehab-ı Kâbüsnâme'si* (Tahran 1347 hş.) ve Mirza Abdülâzîm Gürgânî'nin *Müntehab-ı Kelîle ve Dimne-i Behramşâhî'si* (Tahran 1320 hş.) bunlardan birkaçıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Beyhakî, *Târîh* (Behmenyâr), s. 255-266; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscript*, II, 733-740; Browne, *LHP*, II, 436-437; *FME*, I, tür.yer.; Ethé, *Târîh-i Edebiyyât*, s. 3-18; Hânâbâ, *Fihrist*, IV, 4239-4241, 4972-5010; Kâsım Nejad, "Güzîde", *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381 hş., II, 1177-1178; J. T. P. de Bruijn, "Mukhtârât", *El²* (İng.), VII, 528-531.

TAHSİN YAZICI

MÜNTEHE'S-SÛL ve'l-EMEL

(منتهى السؤل والأمل)

Mâlikî fakihî İbnü'l-Hâcib'in
(ö. 646/1249)fıkıh usulüne dair eseri
(bk. el-MUHTASAR).

MÜNTEHE't-TALEB

(منتهى الطلب)

Ebû Gâlib İbn Meymûn'un
(ö. 589/1193'ten sonra)

eski Arap şiirine dair antolojisi.

Ebû Gâlib Muhammed b. Mübârek b. Muhammed b. Muhammed b. Meymûn el-Bağdâdî kitabının girişinde eser hakkında kısaca bilgi vermektedir. Buna göre müellif kitabını 588-589 (1192-1193) yıllarında almışır aşkın bir yaşta iken Bağdat'ta telif etmiştir (*Müntehet-taleb* [nşr. M. Nebîl Turayfî], I, 10). Bu durumda kendisi 527 (1133) yılı civarında doğup 589'dan (1193) sonra vefat etmiş olmalıdır. Fuat Sezgin müellifin 523-597 (1129-1201) yılları arasında yaşadığını söyler (*Müntehet-taleb* [nşr. Fuat Sezgin], neşredenin girişi, I, s. VI). İbn Meymûn, Arap dili ve edebiyatı âlimi İbnü'l-Haşşâb'dan çok sayıda divan okuduğunu ve İbn Nâsır es-Selâmî ile İbnü's-Semîn'den ders aldığını kaydeder. Bağdat ve civarında bulunan kütüphanelerdeki divanları ve şiir mecmualarını incelediğini, onların birçoğunu istinsah ettikten sonra eserini meydana getirdiğini belirtir. Süyûtî, *Şerhu Şevâhidi Muğni'l-lebib*'inde *Müntehet-taleb*'in müellifi olarak sadece İbn Meymûn adını zikretmiş, Kâtib Çelebi de bunu aynen tekrarlamıştır. Buna rağmen *Keşfü'z-zunûn nâşiri*, "Ali b. Meymûn b. Hüseyin el-Mâlikî el-Fâsî el-müteveffâ senete 917" ibaresini eklemek suretiyle müellif ismini yanlış kaydetmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1857).

Tam adı *Müntehet-taleb min eş'âri'l-'Arab* olan eser şiirleriyle istihâd edilen Câhiliye, muhadram ve 150 (767) yılına kadar yaşamış İslâmî dönem şairlerinden yapılmış seçmeleri kapsar. Aslı altı mücellet içinde on cüzden oluşan kitap, her cüzde yaklaşık 100 kaside olmak üzere toplam 1051 kaside ile yirmi dokuz kıta içerir. 264 şairden yapılmış seçmelerin toplam beyit sayısı 4000'e yaklaşır. Müellif eserinde şiirlerine yer verdiği şairler arasında bir sıralama yapmadığını, ancak uğur ve bereket vesilesi telakki ettiği Kâ'b b. Zühayr'ın "Kasidetü'l-Bürde"siyle başladığını, Ehl-i

beyt'in methine dair olan Kümeýt el-Esedî'ye ait "el-Hâşimiyyât" adlı kasidelerle kitabına son verdiğini ifade eder ([nşr. M. Nebîl Turayfî], I, 10). Yine eserinin ana kaynakları olarak Mufaddal ed-Dabbî'nin *el-Mufađđaliyyât*'ı, Asmaî'nin *el-Aşma'ıyyât*'ı, Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın *Neĥâ'izu Cerîr ve'l-Ferezdaĥ*'ı, Kümeýt el-Esedî'nin *el-Hâşimiyyât*'ı, Sükkerrî'nin *Divânü'l-Hüzeliyyin*'i ile İbn Düreyd'in *Kitâbü's-Şevârid*'inde ve İbn Selâm el-Cumahî'nin *Tabakâtü fuĥûli's-şu'arâ*'sında geçen şiirleri zikreder (a.g.e., I, 10). Gençliğinden beri bu disiplinle meşgul olduğunu söyleyen müellif seçme ilkesini "fesahat" ve "cevdet" şeklinde özetler. Buna göre eserine fasih Arapça olup edebî değeri bulunan şiirleri almıştır. Bu sebeple *Müntehet-taleb* edebiyat koleksiyonu niteliği taşır. Yer yer sayfaların kenarlarında garîb kelimelerin kısa açıklamalarının yapıldığı eserde başka kaynaklarda yer almayan şiirlerin kaydedilmesi, diğer kaynaklarda eksik geçen bazı şiirlerin tamamının alınması, şiirleri kaybolmuş meşhur birçok şairin beyit veya kıtalarını ihtiva etmesi, yine kaynaklarda isimleri ve şiirleri geçmeyen ediplere ait şiirlerin bulunması antolojinin önemini arttırmaktadır. Ayrıca muhtelif şiirlerde Câhiliye hayatına ve çevreye ilişkin zengin kayıtlara rastlanmaktadır. Fuat Sezgin, *Müntehet-taleb*'in Arap şiiri antolojileri içinde zamanımıza ulaşanların en büyüklerinden biri olduğunu belirtir. Eserde şairlerin isim ve şeceresiyle birlikte kassa ve haberlere de yer verilir. Bazı kasidelerin başında yazılış sebebi ve konusu da belirtilmiştir ([nşr. M. Nebîl Turayfî], I, 18, 221, 234, 258; II, 220).

Eserin I. cildi Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Lâleli, nr. 1941, müellif nüshası), I ve II. ciltler Dârü'l-kütübü'l-Misriyye (nr. 389, 391), III ve V. ciltler Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. 53) bulunmaktadır. Fuat Sezgin mevcut ciltlerin tıpkıbasımını yapmış (Frankfurt 1406/1986), aynı ciltler, Muhammed Nebîl Turayfî tarafından önemli dipnot ve indekslerin ilâvesiyle dokuz cilt halinde neşredilmiştir (Beyrut 1999). *Müntehet-taleb*'in IV ve VI. ciltlerinin zamanımıza ulaşmış olmadığını bilmemektedir. Ancak Von Tilman Seidens-ticker, yaptığı bir araştırmada eserin kayıp kısımlarının İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *Mesâlikü'l-ebşâr*'ında geçtiğini ispata çalışmaktadır (bk. bibl.). Çünkü *Müntehet-taleb*, başta Ömerî'nin bu hacimli eseri olmak üzere Abdülkâdir el-Bağdâdî'nin *Hi-zânêtu'l-edeb*'i ile Süyûtî'nin *Şerhu Şevâhidi Muğni'l-lebib*'inin temel kaynak-